

1. Gospodarski zbornici Jugoslavije (GZJ) predlagamo, da v korist dviga splošne ravni komuniciranja s tujino in varovanja materialnih interesov ter poslovnega ugleda Jugoslavije v tujini priporoči vsem gospodarskim subjektom, da zagotovijo ustrezne delovne razmere za kakovostno strokovno in znanstveno prevajanje, med katere štejemo:

a) da zaupajo naloge strokovnega in znanstvenega prevajanja izključno kvalificiranim prevajalcem;

b) da omogočajo svojim prevajalcem jezikovno usposabljanje v državah govornega področja, ki je enako delovnemu jeziku prevajalca;

c) da omogočijo svojim prevajalcem spoznavanje osnovnih dejavnosti podjetja, tehnološkega in tehničnega procesa ter organizacijske strukture podjetja;

č) da v največji meri vključujejo prevajalce v strokovne skupine za vsak projekt, ki ga pripravljajo za tujino in kot takega tudi prevajajo;

d) da pri načrtovanju časa, ki je namenjen za izdelavo projektov za tujino, obvezno vklju-

čujejo tudi nujno potreben čas za prevajanje, pri tem pa upoštevajo naslednja strokovna določila:

— povprečno 6 tipkanih strani prevoda iz tujega jezika v naš jezik oziroma 4 tipkane strani prevoda iz našega v tuji jezik, odvisno od težavnosti prevoda, možnosti in sredstev za delo;

e) da omogočijo prevajalcu strokovno posvetovanje z avtorjem izvirnega besedila oziroma z naročnikom prevoda ali s končnim uporabnikom prevoda;

f) da se obvezno preverja in verificira točnost prevoda, ki je namenjen tujem partnerju;

g) da se za prevod, namenjen objavi, obvezno naroči jezikovna lektura, ki naj jo opravi lektor — izvorni govorec.

2. Predlagamo GZJ, da sproži pobudo za izobraževanje strokovnih in znanstvenih prevajalcev v okviru visokošolskih ustanov.

3. Predlagamo GZJ, da se v sodelovanju z Zvezo znanstvenih in strokovnih prevajalcev Jugoslavije loti izdelave in sprejetja splošnega pravilnika o preverjanju kakovosti strokovnega in znanstvenega prevoda.

Ilijas Tanović

Teorija prevođenja i njen doprinos poboljšanju kvaliteta prevodilačke prakse

Interesovanje za pitanja teorije i prakse prevođenja pojačano je osobito u posljednje tri decenije ovog vijeka. Izrazito naraslu potrebu za prevođenjem tekstova najrazličitijeg karaktera prati sve skrupuloznije izučavanje ovog složenog fenomena i na teorijskom planu. O tome najbolje svjedoče bibliografski podaci o naučnim i stručnim radovima iz ove oblasti. Prema Henri Van Hoofu¹ do 1973. godine izašlo je oko 4600 knjiga i naučnih radova o prevođenju. A. Popović, istaknuti slovački teoretičar prevođenja ističe da pomenuta bibliografija nije potpuna: »Ona ima velike praznine, naročito u

navođenju radova nastalih sedamdesetih godina»². Po ovom autoru broj naučnih radova o prevođenju znatno je veći.

Početkom 70-ih godina u razvoju teorijske misli o prevođenju uočavaju se dva osnovna pravca. Na jednoj strani potpunije i svestranije vrednovanje i preispitivanje prevoda sa jednog jezika na drugi, a na drugoj kompleksnije izučavanje samog procesa prevođenja. Prevođenje tako izlazi iz okvira uže lingvističke discipline i, kao vrlo kompleksan fenomen, sve više postaje predmet interdisciplinarnog proučavanja. Ovim se i pitanje bibliografije o prevođenju

proširuje na druge naučne discipline kao što su teorija informacije i komunikacije, semiotika i dr.

Sve raznovrsnija i bogatija prevodilačka praksa podstiče dalje osmišljavanje fenomena prevođenja. Uprkos tome, i danas postoje pristalice mišljenja da učenje o prevođenju ne može imati status teorije, te da misao o prevođenju nije bitno unaprijedila prevodilačku praksu. To se svodi na uprošćeno stanovište da je za valjano prevođenje dovoljno znanje jezika originala i jezika prevoda i određeno prevodilačko iskustvo. Ne treba posebno objašnjavati da je to zabluda, koju najbolje negiraju hiljade objavljenih knjiga i naučnih radova o prevođenju, zatim udžbenika i priručnika, postojanje i vrlo uspješan rad škola i specijalnih kurseva prevođenja i najzad uvođenje posebnog nastavnog predmeta na visokim školama i fakultetima koji se najčešće determinira kao »Teorija i praksa prevođenja«.

Značaj prevođenja sve je veći, te je samim tim zajednički zadatak teorije i prakse prevođenja prevashodno u tome da se cjelokupno prevodilaštvo podigne na viši nivo.

Vrednovanje i preispitivanje prevedenih tekstova, kada se radi o prevodima naučno-stručne literature, podjednako je važno bilo da su u pitanju prevodi sa stranog na maternji jezik ili obrnuto. Prevod sa stranog jezika na naš treba da bude što ekvivalentniji originalu, jer od kvaliteta prevoda neposredno zavisi prijem i pravilno korištenje naučnih informacija ili tehnologija koje se tim putem preuzimaju. Isto tako, prevod sa našeg jezika na strani, putem kojeg reprezentiramo i nudimo sopstvene naučno-tehničke informacije, tehnologiju ili stručno iskustvo, moraju biti što bolji. Takvi prevodi su najupečatljivija afirmacija sopstvenih naučno-tehničkih dostignuća. Stoga je neophodno ostvariti valjan i kreativan spoj teorije i prakse prevođenja, kako bi se one oslanjale jedna na drugo i uzajamno se dopunjavale.

Osnovni doprinos teorije prevođenja prevodilačkoj praksi je u tome što su na osnovu bogatog prevodilačkog iskustva uočeni i identifikovani glavni problemi prevođenja. Teorijska misao o prevođenju na osnovu toga, i uz pomoć niza drugih naučnih disciplina, nastoji da što potpunije opiše sam proces prevođenja i osnovne etape njegove realizacije. Sa tim u ve-

zi ona pokušava da definira jedinicu prevođenja, tj. elementarne smisaone jedinice od kojih se polazi u procesu prevođenja, a koje su za prevodilačku praksu jedan od glavnih kamena spoticanja. Prema L. A. Černjahovskoj³ za postizanje ekvivalentnosti prevoda neophodno je odrediti mikro-jedinice i makro-jedinice prevoda i dovesti ih u adekvatne semantičko-stilske odnose. Semantička analiza i segmentacija teksta najbitnija je etapa u procesu prevođenja. Samo na osnovu takve analize može se izvršiti valjano dekodiranje teksta. Svaka jedinica prevođenja, kao elementarna smisaona jedinica, ima svoju informacionu strukturu. Njene osnovne informacione komponente u tekstu originala i prevoda dovode se u odnos djelimične ili potpune ekvivalentnosti. Pri tome je obim ovih jedinica u jeziku originala i prevoda najčešće različit, jer se pravila njihove eksplikacije u različitim jezicima često ne podudaraju. Tako, na primjer, sintagmi ili čitavoj rečenici u jednom jeziku semantički ekvivalent u drugom može biti jedna riječ ili obrnuto. Teorija prevođenja je ove odnose evidentirala i preporučila niz prevodilačkih postupaka, kao što su zamjena, izostavljanje, dodavanje, transformacija i sl.

Svaki valjan opis osnovnih etapa prevođenja naučno-tehničkog teksta temelji se na rezultatima kontrastivne lingvističke analize datih jezika. U svom radu »O modelu etapa realizacije naučno-tehničkog prevoda« sovjetski teoretičar V. I. Krupnov⁴ izdvaja slijedeće etape: 1. etapa opšte orijentacije; 2. etapa kritičkog razumjevanja originala; 3. etapa iskazivanja (jezika prevoda); 4. etapa završnog analitičkog kontrastivnog rada prevodioca. — I. T).

Prva etapa odnosi se na to kada prevodilac sintetički, informativno pročita tekst originala, da bi se upoznao sa njegovim globalnim sadržajem i osnovnim semantičko-stilskim karakteristikama. U drugoj etapi prevodilac treba da kritički sagleda i što tačnije odredi hijerarhiju značenja svih informacionih komponenata originala — od najbitnijih, tzv. semantičkih dominant — do onih koje su manje bitne. U narednoj fazi prevodilac treba da dobro i tačno shvaćeni sadržaj originala iskaže sredstvima drugog jezika, jezika prevoda. Na ovoj etapi rada do izražaja dolazi znanje ne samo stranog, nego i maternjeg jezika i prevodiočevo iskustvo

u služenju različitim rječnicima, leksikonima i sl. Pored uobičajenih dvojezičnih rječnika, na ovoj etapi rada neophodni su i posebni rječnici, među kojima su na prvom mjestu rječnici spojevnosti riječi, rječnici sinonima i dr.

U ovoj fazi rada prevodilac neminovno vrši različite transformacije teksta kao što su preraspodjela, zamjena, izostavljanje, dodavanje. Promjena reda riječi ili rečenica (preraspodjela) nije ni jednostavan niti bezazlen prevodilački postupak. Događa se da prevodilac pronađe ekvivalente za sve prevodne (smislaone) jedinice u tekstu originala, ali da zadrži red riječi ili rečenica iz originala koji ne odgovara prirodnom i korektnom redoslijedu u jeziku prevoda.

Postupak zamjene pojedinih riječi, morfoloških i sintaksičkih oblika u jeziku prevoda nije rijedak, a takođe krije mnoge zamke za neiskusne i nevješte prevodioce. U naučno-stručnom tekstu česte su zamjene vrsta riječi, na primjer, glagola glagolskim imenicama i obrnuto. Ovakve transformacije u tekstu prevoda nekada su neminovne, ali se pri tome mora voditi računa o svim semantičko-stilskim promjenama i posljedicama koje mogu nastati u tekstu prevoda i uticati na stepen njegove ekvivalentnosti originalu.

Najzad, posebno je zanimljiva posljednja etapa prevodnog procesa, koja podrazumjeva svojevrsnu provjeru postignutog stepena ekvivalentnosti prevoda, a na osnovu kontrastivne analize dvaju jezika. Prevodilačka praksa, na žalost, pokazuje da prevodioci naučno-stručnih tekstova ovu fazu rada rijetko primjenjuju iz nekoliko osnovnih razloga. Najčešći razlog je praktične prirode zbog žurbe uslovljene rokovima predaje prevoda ili zbog toga što nisu svjesni velikog značaja postizanja ekvivalencije prevoda. Kontrola i recenziranje prevedenih tekstova treba da ukažu na ovu fazu prevodilačkog rada i učine je obaveznom u prevodu svih vrsta naučno-stručnih tekstova.

Prevodilačka praksa uglavnom se oslanja

na dostignuća kontrastivne leksikografije. U dobrim dvojezičnim rječnicima mogu se pronaći ekvivalenti datog para jezika. Međutim, ne treba gubiti iz vida da se u rječnicima daje više značenja (suznačenja), te da je nakon iznalaženja invarijantnog značenja, nužno pronaći ekvivalent za odgovarajuću leksičko-semantičku varijantu. Nakon toga značenja pronađena u rječniku treba sagledati kroz prizmu smisaonih prevodnih jedinica, a to već pretpostavlja ne samo valjano služenje rječnicima, nego i razumijevanje same suštine prevođenja. Dobar prevod, po mišljenju sovjetskog teoretičara Komisarova⁵ »... temelji se na dosljednoj primjeni cjelovitog instrumentarija adekvatne koncepcije prevođenja koja se pri tome primjenjuje«. - I. T.). Nauka o prevođenju došla je do nekoliko osnovnih modaliteta čija primjena može da olakša praktičan rad na prevođenju i da obezbijedi veći stepen ekvivalentnosti prevoda. Jedan od najaktuelnijih modela prevođenja je tzv. dinamička (funkcionalna) ekvivalentnost. Ovaj model polazi od toga da u prevodu treba uspostaviti odnos ekvivalentnosti »u mjeri da sadržaj jezika originala bude preveden tako da reakcija primaoca teksta u prevodu u svim suštinskim elementima odgovara reakciji primaoca teksta u originalu.«⁶ Ovaj zahtjev uključuje niz strukturnih, semantičkih i funkcionalno-stilističkih ograničenja koja maksimalno sužavaju izbor odgovarajućih leksičko-semantičkih varijanti jedinica prevođenja — od elementarnih do makro smisaonih jedinica.

Na osnovu uočavanja i analize problema koji se javljaju u prevodilačkoj praksi, teorijska misao o prevođenju nesumljivo je došla do određenih zakonomjernosti koje se ispoljavaju u samom procesu prevođenja. Teorija prevođenja je te zakonomjernosti objasnila i sistematizovala i na osnovu njih utvrdila stanovite modalitete prevođenja. U svom stalnom obraćanju prevodilačkoj praksi, ona je utvrdila i konkretne postupke koji se primjenjuju u procesu prevođenja, a koji su pomenuti u ovom kazivanju.